

№ 9
2024-11-10

ს პ ა ლ ი

საპოლიტიკო სამეცნიერო და სალიტერატურო ნახატბიანი ზაფითი გაშოდის უძველესი კვირა დღეს.

№ 9 თ ე ბ ე რ ვ ა ლ ი 27 1900 წ. № 9

შინააქსი: პრესა წ. კორღნავისი.—სსეა-და-სსეა აზნაი.— „ველი“—ს კორესპონდენციები.—კვირიდან კვირამდე.—
ნგლის-ტრანსვალის ომი.— ბ. ლაღს.—საქართველოს ეკონომიური მდგომარეობა მეცხრამეტე საუკუნეში (შემდეგი) დ. მა-
ზარაძის.—ჩვენი სიტყვა-კაზმული ლიტერატურა 1899 წ. (დასასრული) ივ. გომართელისა — განცხადებები.

პ რ მ ს ა

III

„ა გ ე რ ა ა“.

როგორც მეორე წერილში ვთქვით, „დროების“ პირუთენელმა მიმართულებამ დაჰბადა შიში და მოუსვენრობა არა მარტო ძველ თაობაში, არამედ ახალ მოღვაწეთა შორისაც. ეს ორივე უმკაცროდონი ერთმანეთს დაუხლოვდნენ, შეკავშირდნენ და მათ შეაყენეს ახალი ჯგუფი მოღვაწეებისა, ჯგუფი „დროების“ მოპირდაპირე და მასთან მებრძოლი. ამ ჯგუფის მეთაურათ შეიქმნა თ. ილია ქავეჯავაძე, ხოლო მის ორგანოთ გახ. „ივერია“.

ამნართათ, თ. ი. ქავეჯავაძე შემდეგ პირველი დამარცხებისა, ხელმოკრეთ გამოვიდა პრესის ასპარეზზე. ის 1863 წ. დამარცხდა, როგორც პროგრესისტი, სამაგიეროთ 1877 წლიდან ის უნდა გამოსულიყო გამარჯვებული, როგორც კონსერვატორი. სად იყო ის ამ ცამეტი წლის განმავლობაში და რას აკეთებდა? რისთვის მიანცა-და-მიანცა ის გახდა ახალი გაზეთის მეთაური და არა სხვა ვინმე? რატომ მაშინ დააარსა გაზეთი და არა წინ ან შემდეგ ყველა ამის პასუხს ვპოულობთ

ჩვენ მაშინდელ მწერლობაში, რის გაგება და გათვალისწინება დიდათ საუკუნისხმეიროა. ამისათვის, სანამ „ივერიის“ მოღვაწეობას განვიხილავდეთ, მკითხველს მოვუთხოვრებ „ივერიის“ დაარსების ამბავს. თავ. ილია ქავეჯავაძემ თავისი ერთი წლის (1863 წ.) ეურნალისტური მოღვაწეობა თვითონვე უარყო „საქართველოს მოამბის“ უკანასკნელ ნომერში. მან თვითონვე აღიარა, რომ ჩემი ეურნალი, ეურნალი კი არა, „სობორიკი“, აღმანახი იყო. ამით გამოასხლმა ორგანო სიცოცხლეს და თვითონაც გამოესალმა პრესას. ის შევიდა სახელმწიფო სამსახურში, გადასახლდა პროვინციაში (ლუშეთში) და პირველი შვიდი წლის განმავლობაში მწერლობასთან ყოველდღე კავშირი შეწყვიტა. 1863 წლიდან 1870 წლამდე მას არა თუ რამე, დაუბეჭდია; არამედ არც ეს რამე დაუწერია. მხოლოდ 1870 წ. მან დასწერა სამი ლექსი და 1872 წ. ორი. ეს არის მისი ნაშრომი სამწერლო ასპარეზზე 1863—1876 წლებში. სხვა ლექსები თუ წერილები, რომელიც 1870—76 წ.წ. გამოაკვეყნა, დაწერილია სიჭაბუკის დროს, ე. ი. 1863 წლამდე*). მაგალ. ბატონ-ყმობის საწინააღმდეგო

*) ის. მის თხზულებათა პირველი და მეორე ტომის საჩუქი. აქ აღნიშნულია როდის რა დაუწერია, მაგალითად.

ცნობილი ლექსი „მემის, მემის სანატრელი ხალხი ბორკილის ხმა შტერვეისა“, დაწერილი 1860 წ., დაიბეჭდა 1871 წ. ე. ი. მაშინ, როცა ბატონ-ყმობის ხსენებაკი აღარსათ იყო! „გლახის ნამბობი“ დაწერილი 1862 წ., გამოქვეყნდა 1873 წ. „კრებულში“*) ხოლო „რამდენიმე სურათი ყაზლის ცხოვრებიდან“ მათათ დაბეჭდა მხოლოდ 1879 წ., „ივერიაში“! ერთი სიტყვა, არც ერთი მისი საყურადღებო თხზულება, გარდა „კაცია აღამიანისა“, არ დაბეჭდილა მაშინ, როცა მისი დაბეჭედა საქირო იყო. ავტორი ყოველთვის უცდიდა დროს და როცა ის უიმისოთაც შეიცვლებოდა, მაშინ გაილაშქრებდა დაძვლებული და უკვე ცხოვრებიდან გამოსულ წყობილებას წინააღმდეგ ამას ყურადღება ბრძოლა ბრძოლის შემდეგ! ასეთი იყო და ასეთია დღესაც ტაქტიკა თ. ილია ქავჭავაძისა. ცხადია, ეს ვერაფერი თვისებაა ლიტერატორის და განსაკუთრებით კი ჟურნალისტის. ჟურნალისტი უნდა იყოს მებრძოლი, პირდაპირი, მალი და და მაშინ ენება მის მოქმედებას სასურველი ძალა და მნიშვნელობა...

რაც შეეხება პრესას, „საქართველოს მოამბის“ მოსაზობიდან „ივერიის“ დაარსებამდე თ. ი. ქავჭავაძე ამ სარბიელზე სრულებით არა ჩანს. ამ ხნის განმავლობაში მან დაბეჭდა მხოლოდ ერთათ ერთი პუბლიცისტური სტატია „დროებაში“ (1876 წ. № 27) ეს იყო და ეს. და აი, 1877 წ. ის უცებ, ერთი და-ერთი, აარსებს გაზეთს და ჟურნალისტობაზე გაბნა! რა არის ამის მიზეზი? მოწოდება? განა პუბლიცისტი მოწოდებით გაძღვება გულ-ხელ დაკრეფილი 13 წელიწადს? ის არ გამოაჩნეს ამ ნიჭს ქაბუჯობის დროს? ის შორიდან დაუწყებს ტკერას თავის ტლო-ამხანაგთა თავგანწირულ ბრძოლას? რასაკვირველია არა და თუ ეველა ეს მიანიც მოიძოქმედა თ. ილ. ქავჭავაძემ, აშკარაა მისი მოწოდება არ ყოფილა პრესა, ჟურნალ-გაზეთობა და ბრძოლა.

მამ რატომ აარსებს გაზეთს? აი რატომ. 1875 წ. თფილისში გაიხსნა სათავად-ზნაურო ბანკი და თ. ი. ქავჭავაძე არჩეულ იქნა მის თავმჯდომარეთ. ის პროვინციიდან თფილისში გადმოასახლდა და „დროების“ ჯგუფსაც დაუახლოვდა. „დროებას“ ის ყოველთვის კეთილი თვალათ უყურებდა და თუმცა მის ბრძოლაში მონაწილეობას არ იღებდა, მირა ხელსაც არ უშლიდა. თფილისში გადმოსვლის შემდეგ, „დროების“ რედაქციამ მონაწილეობა მისი დაკარგობა და რედაქციაში შემოყვანა. 1876 წ. ის მართლაც ხდება კრედიტის წევრათ და კიდევაც დაიბეჭდა მისი ზემოთ

მოხსენებული პუბლიცისტური წერილი. ამ წერილში, „ზოგიერთ რამ“ რამდენიმე კვირის შემდეგ „დროებაში“ გამოვიდა ნ. ნიკოლაძის „ქუთაისის ბანკის საქმე“, სადაც ავტორი იწუნებდა ბანკის წესდებას და სხვანიირი წესდების შემოღებას ურჩევდა. და რადგანაც, თფილისის ბანკსაც ანაირი წესდება ჰქონდა, ამიტომ თ. ი. ქავჭავაძემ ნიკოლაძის წერილში თავის ბანკის კრიტიკაც დაინახა და №-39 ნომერში გამოაქვეყნა: „უფ. ნ. ნიკოლაძე და მისი შეხედულობა ბანკზე“. ამ წერილის პასუხათ ნიკოლაძემ დაბეჭდა სტატია „მრუდე გამოსარჩლება“ (№ 47). ამ ნაირათ, „დროების“ თანამშრომელთა შორის ტყუდა პოლემიკა, რაცია გათვდა თ. ი. ქავჭავაძის რედაქციიდან გამოსვლით. „დროებამ“ განაგრძო ბანკორთა კრიტიკა და ასე ორივე ბანკის მარბივლები გადაიხტრა. და აი, მათ მაშინ განიზრახეს ან „დროების“ მომხრობა ან და საკუთარი ორგანოს შექმნა. ამ მიზნის მისაღწევათ ისინი ერთათ შეიყარენ თფილისში და გამართეს თათბირი. ამ კრების გადაწყვეტილება გამოაშკარავებულია „დროებაში“ ამ სათაურით: „პირველი ნაბიჯი ჩვენი ბანკრებისა“, ნ. ნიკოლაძისა (№ 57—58). ეს წერილი ჩვენ იმდენათ საყურადღებოთ მიგვაჩნია, რომ ნებას მივცემთ ჩვენ თავს იქიდან უმთავრესი ადგილები სიტყვა-სიტყვით მოვიყვანოთ.

პირველათ ავტორი მოვითხრობს ყრილობის ამბავს:

„ამას წინათ ჩვენი საადგილ-მამულთ ბანკების მართელებმა, უფ. ილ. ჭავჭავაძემ და ბეს. დოდუმერაძემ, შერბიეს 15—16 ხარხი ჩვენი უბეღური ქართული შვედობის და ჟურნალისტების ბუნზე სასწრუჯათ... თავმჯდომარემა კითხვა დასვა: სასურველია თუ არა რომ ჩვენში ისეთი „სოლიდანი“ და „სურდანი“ მაშართელების გახუთი გამოადიდეს, რომელსაც „მადლა კმაროს ლიტერატურის დრომა“ უყვლამ სიჭება, რასაკვირველია... ამისთანავე ბანკის მართელებმა განაცხადეს: ჩვენ გვაჭებს სუთასა თუშანი გახუთათვის და გარდა ამის ბანკის განცხადებებით. და კრებასაც გადაწყვიტათ, ვთხოვთ „დროების“ რედაქციას მიადოს ზოგჯი ჩვენი ხარბები და ეს ფუელით, თუ არა და საკუთარი გახუთი ვითხოვითთ.

„მაშინ ურადობას „დროების“ ახალი რედაქცია ამოურჩევია. ზოგს წინადადება—რედაქციას უწინდურათ ოთხი ნიწა შეადგენდეს: ს. მესხი, ნ. ნიკოლაძე, ჯ. წერეთელი და ილ. ჭავჭავაძე. სხუებს უთქვამს აჩაო, რაჯი სუთასი თუშანი გვაჭებს, სუთასმა თუშანმა ახალი ტვანტებთ უნდა გამოიკვანოსო. და ახალ ტვანტებთ ამოურჩევათ: დ. ჩქოტუა, ილია ჭავჭავაძე, ბ. ჯავახიძე და ს. მესხი, თუკი ს. მესხი, „დროების“ ჩვენი კადმობებში. ამით კათავდა ურადობა. კავჭავაძე, კი და

*) ამ თხზულების დასაწყისი დაიბეჭდა 1863 წ. „საქარ. მოამბეში“ (№ 1).

შეადინ, რომ ურდობის გადაწყვეტილება წინდაუდგენ უფ. მესხს (რომელიც ურდობას არ დასწრებია), როგორც „დროების“ რედაქტორს და სტ. მელიქიშვილს, როგორც ამ ცხუების გამომცემელს.

„ურდობის მთავებმა, როცა ეს ამბავი „დროების“ რედაქტორს შეატყობინეს, სხვა რამეებიც ზედ დასძინეს: „ხოთასი თუმანი ხომ ხუთასი თუმანია, მაგრამ ეს ცხუების სერმია იქნება, ამ ფულის გარდა სხვა ბევრიც გვექმნება. სამცხ-სამცხე თუმანს თითოეული ბანკის მართველი თავის წილათ შემოიტანს ყოველ წლებში. ამას გარდა ორივე ბანკების განხვადებებიც სულ უკანასკნელი წელწადში ას თუმანს შინც მოგვექმნის. მამასადამე, ხუთასი თუმანს გარდა, ყოველ წლებით ორას-ოცი თუმანი ხლდე შემოსავალი ექნება ჩვენს ცხუთსთა. დათანხმდითო!“

„სად ხარ ხხვა გ. წერეთელი!*“ ითქვამდა განა შენ, იმ დროს, როცა „დროების“ დღე და დამ ავლდებოდა და შიშობის შიშით კერძო ურთავებით თავს ირჩენდა, რომ „დროების“ რედაქტორს ოდესმე ბანკებში ამღეს ფულს მისცემდნენ.“

„საუბედროთ, „დროების“ რედაქტორი ს. მესხი და ცხუების გამომცემელი სტ. მელიქიშვილი, არ დათანხმდნენ და ჩვენს ბანკებებს ნებაზე არ დაწვევენ. „არა შეუვალა მწერალი ხეს, არ სჩუგვია გვარი მისი“, თქვა ს. მესხმა და უარჯყო ტახლას მისა გამზადყოფლას ბანკებშიას მათათვან.“

მაშასადამე ჩვენი ბანკები ბანკებზე ხხვადა ქართული ცხუების გამომცემს. ხხვადა ცხუების გამომცემს ჩვენში დიდ საქმი და სასარგებლო საქმეს. და დემოკრატებს ჩვენს, ამ დღეს მთავიწრობადე, როცა ქართულს ენაზე, ერთი და ორი ცხუთი კი არა, ოცი და ორმოცი დაარსებულიყო. ქვეყნის სიკეთე ჩვენ თვალში და გრძობაში ადვილათ გამოთვადის ასოდაე შეღ-მომწერლებს დაკარგვის „დროებისათვის“. და „დროების“ გამომცემს არც დღემდის ყოფილა და არც ხხვა არის ისეთი სარგებლანია (შემოსავლის მხრით), რომ საკუთარმა სარგებლობამ საზოგადო სიკეთე დაეიწვებინოს. აქედან სხანს, რომ „დროების“ არც საზოგადო სიკეთის მხრით, არც ბიზანდი ანკარამის ძიებით, არავითარი საფუძველი არ აქვს, წინა დაუდგეს ხხვადა ცხუთის დაარსებას და გამოცემას, თუ კი ამ ხხვლს ცხუთს მხედველობაში საზოგადო ინტერესები ექნება და არა საზოგადო ენება.

„უნდა აი რა მხარე გავმხიჯოთ ამ საქმისა. როგორ გგონია, მეთხველო, დღეს ჩვენი ქვეყნის, ჩვენი მწერლობის და ჩვენი ხხვაცხობის მღვთმარებათა უმჯობესათ თუ უარესათ, ვინემ იტყო მდგომარებათ ამ ხუთით, რვა ან ათი წლებს წინეთ? ამ ხუთი-ექვსი წლის წინეთ, იცნო და დროს და რა ამინდი იყო ჩვენთვის? ქართული

ენა ვის ახსოვდა, ქართულ მწერლობას ვინ დაეხმებოდა? უურადებლას, ქართული ცხუთი ვის რათ მიანხდა? ცხუთივე ხელს აწერდნენ ოსთების და ხეყენის გამომცემთ, თითო მოწვევას იძლეოდნენ. „ქართული მწერალი“ ზოგს ტუტუტათ მიანხდა და ზოგს გეთათ: „საქმი გამოვლევა, ჭდასისთა“—ამბობდნენ ყუელანს, ყოველგან. მის სიტყვას სრულად არავითარი გავლენა არ ჰქონდა საზოგადოებაში... სად ბრძანდობდნენ ქართულ და რა მწერობადენ ქართული მწერლობას და ქართული საზოგადოების სასარგებლოთ ის ბიზნები, რომელნიც დღეს იწვებდნენ ზრუნვის (სახ გასმული ავტორისა) ჩვენს მწერლობაზე? თუ ამ ბიზნებს, მართლას და კულწროვლად უფარდაი ჩვენი მწერლობა და ქვეყნას, სად იმალეობდენ ისინი, როცა ამ ჩვენს ქვეყნას და მწერლობას ათასჯერ უფრო მეტათ ეტიარებოდნენ დასხმადენ და ხელის ცაქმით ვინემ დღეს? რათ არ თანაჯერობდნენ და არ ეხმარებოდნენ მწერლობას, როცა ის ფუხის ადგმას გაჭირვებით და ვაივადანით სცდილობდა? რათი გამოიბინეს იმათ მამის საზოგადო სიკეთეზე ზრუნვა და ქვეყნის მომავალზე შევადინება?

მე შემინდიან უთხრა ეხდა ჩვენს საზოგადოებას— რას მწერობდენ მამინ და სად იმალეობდნენ ის ბიზნები, რომელნიც დღეს „ქართული მწერლობის ადვოტანს“ შესადლობან. უმეტესი სწავლი ამ ვაჭარობების მამინ მხახურობდნენ, ზოგი სულიათ, ინსექტორათ, ზოგი დირექტორათ და ზოგი რაი; მისხრობდნენ კარგ შემოსავლიან ადვოლებზე, კარგა დამახათ დანიანებულენი, კარგი ორას-ორასი თუმანს ჭამაციით გამოიმდარნი. მამინ ეს ბიზნი თავისათა ჭამაციანთ ადვოლებიან მწერალენთ და მასხრათ ავლებით დასცქერობდნენ ჩვენს „რუტუნურ შრომას“, ჩვენ მწერლობას და ქართველობას. მამინ ისინი ქუნაზე ერთათ გაელასც ვერ ბედადენ ჩვეთან, ვაი თუ ამით ჭამაციარი შევვიმცინადვსო. მამინ თვით ილია ჭავჭავაძეც განზე ულდე ქართულ მწერლობას და დღემთში სუდობას ექათებოდა, „საქართველოს მამინაი“; დადემით იმეღ-მოკვიყოდა.

„ვისაც ქვეყნის სმასხური უნდოდა, ვისაც გულში სმშობდოს მხურავლე სიყვარული უღვიოდა, აი მამინ უნდა გამოსულიყო და მამინ უნდა მიედნ ნუგეში ჩვენი საზოგადოებისათვის. მამინ უნდა ეჩვენებინას სწორე გზა ჩვენი ახლაცხობისათვის. მამინ უნდა გამოეჩინას ბიზანდი მკავლიათ, რომ კაცს მარტო ჭამაციარი კი არა, თავისი ქვეყნის სიკეთე და თავისი საზოგადოების კეთილდევობა უნდა ჰქონდეს ცხოვრების და მოქმედების მიზნათ. რამსხერბილი მყოტანეს ამ ბიზნებმა თავიანთ სმშობდოს, რა მკავლიათ აჩუენეს ჩვენს საზოგადოებას?—არავითარი, სრულად არავითარი, გარდა ჭამაციარის და მუედრო, შემოსავლიანი ადვოლებიან ძიების...“

„მერმე კი დრო შეიცვალა. გამოხდა, რომ მწერლობა იმამთანა სისულელე არ ყოფილა, როგორც ჭამაციარების მამებლები დღემდინ ფიქრობდნენ. გამოხდა,

*) გ. წერეთელი იმ დროს სახელგანთრებოთ იმყოფებოდა. 6. ე.

რომ მწერლობა ჩვენში ძალად დგება და გაუფლანს ზოგადობს. გამიხნდა რომ დღეს ჩვენში ბუგება ასეთი ზიარება, რომელიც საზოგადო სარგებლობას ავსებენ და მამულის სიყვარულს ზატეს სენებენ. და ის პირები, რომელთაც დღემდე ჩვენი მწერლობის დაცვლა რომ შესძლებოდა, არ დაზოგავდნენ, გამოლიან ამეც მწერლობის ბედზე მზარუნელებით და ამეც მწერლობის ,,ღროშის მალა აწევას“ ცდილობდნენ...

„აჲ ესეც ესთქება, რათ და რისთვის სჭირათ უფ. ბეს. დობობრძის და იღ. ჭავჭავაძის ცაზეთის შტების, ხაღის, გინდ ძველის? განა ამათ არ ეყოფათ ის აირადი, რომელიც ხელში აქვთ და რომლის ხმარება იმათ, როგორც ეტყობათ, კარვთ სტოდინათ? განა საკმაო არ არის ამათვის მომხრეების შტების ,,კერძობითი“ მოვალეზარეობით? შეუკრძეების მოთავეობით? განა არ ეყოფათ მომხრეების შესაძენათ ახალგაზღვარებაში სარგებლობის რ სხვა ამგვარი ადგილების დარიცება? ცოტა გუჩენია დღერთს განა, ამკვარი უწყები ,,მოხერხება? მდიდრულია განა ჯერჯერობით ჩვენში საზოგადოების გულგებობილია და ვუღამო ჩუღვობილია? რა საჭიროა ითხეების ხმარება იმ საზოგადოებისათვის, რომელიც უთანობაც მარტო იმას ამბობს: ,,გაკვირებით, თქვენი ჭირთაჲ, რაც გინდათ ის ჭქებით, თქვენ იცოდეთ და თქვენს საშუამს, თდინდ კი შინ გაკვირებით მღუეო, შინ ცოლ-შვილი გუჭობნებათ! ამისთანა დახდობდ და დაუფიქვარ საზოგადოებასთან განა საჭიროა კიდევ ახლო აირადების გამოვანება და ხმარება? ...

„დრო შეიცვალა მუთჲ ვამბობდი წუღან. შეიცვალა დრო კიდევ იმ რიგით, რომ დღეს ჩვენში ჯამგირიანი ადგილები აღმოჩნდნენ, რომლის მოზოვება შეიძლება კენჭით, ე. ი. საზოგადოების ამოხრეებით. ამ კენჭის საძიებლად გამოსადეგია ხოლმე ცაზეთი და მწერლობა. განსადავება არა თუ მარტო ზირდაზირი დახმარებით, არამედ მოწინააღმდეგეების თავიდან მოსაკლობლათაც. მე სრულებით არ მიკვირს, რომ უფ. ბ. დობობრძის და იღ. ჭავჭავაძის, რომელიც ამ გვარს ადგილებზე დანან დღეს, და რომელიც დღესასწაულს ამეც ადგილებზე შერჩენა სურთ, ცდილობენ მწერლობის და ვაზეთის შედენას კენჭის ყრის მოსამზადებლათ და თავიანთის კანდიდატების დასაცვლიათ. ეს ახალი საქმე არ არის და არც იმისთანა უმჯავათობა ქვეყანაში, რომ მისი გამოვანება დიდ ჭკუთ ჩაეთვალის ამ ზარეს. ცაზეთების და მწერლობის მოქრთამება და უღვაც სტრუსტურგოც კი მათსურს. ამისთვის მარტო ფულის ქინება საჭირო, მუტო არაფერია. ,,განხილავების“ დაზიარებით ზურსინი ეკი მოუღობდა ცაზეთის საფარსტეში და ბეისტი—აუსტრიაში. და სამოცა თუშენი წუღანადში სამოცო ქების შესხმა ძუელი რდია. მაგრამ ამას ვაითხე მე ვუღვას, ვისაც კი ჩვენი ქვეყნის სიყვარული გულში უღვება, საქმები საქმეი ჩვენს საზოგადოებაში და მწერ-

ლობაში ამ გვიარი ჩვეულებების შემოღებაში მით უნდა გამოდგომოდ ჩვენს სხვაობით მადლებას ჩვენი ინტელის დასრუება, რომ ზირველი ნაბიჯით ჩვენს მწერლობაში, ჩვენი ქვეყნის ინტელიგენციაში ნაზოგადობურა კრთამინობა უნდა შემოეკნათ?

„...საზოგადო სიკეთისთვის მე სახებლათ ვთვლი ახლო ცაზეთის დასრუებას კი არა, არამედ ვაზეთის დაარსებას კენჭის ყრის ვასამრუდებლათ. (კურსოვი ავტორისა) ეს ზირველი ნაბიჯი ბუგეს სხვას ასეთებს განადგუებენს ,,ნახიერების მწერლობას“, რომელიც შესაძლებელია, რომ ჩვენი საზოგადო სხვაობა წაიბღვოს...“

ასეთია ნიკოლოძის წერილი. შემდეგ გავიდა რამდენიმე ხანი და პანიკრეზმა კიდევაც გამოიტანეს ახალი ვაზეთის ,,ივერიის“ ნებართვა. არას სწერს ამის შესახებ ს. მესხი:

„...ინაირად, ჩვენ ცაზეთის ახალი მომე უბადებს. კეთილი იყოს მისი ჩასახვა იღ. ჭავჭავაძის და ბეს. დობობრძის აზრში. კეთილი იყოს იმას დასადება! კეთილი იყოს, თუ ამ მომავალ ჩვენს მომეც მარტო და მხოლოდ დატურატურული ინტერესი ქუჩებს მუდგეობაში და არა სხვა რამე. კეთილი იყოს თუ ის საზოგადო სარგებლობისთვის მოღვაწეობას გამოიჩენს და არა კერძო ზირების, კერძო ინტერესებისათვის. კეთილი იყოს, თუ ის ,,მადლა დაიჭრის დატურატურას დროშას“, ისე მადლა, რომ ქვეყნიური რამე ჩირქი მას არ მოეჩვენოს. კეთილი იყოს, თუ ის იქნება მუდგეობული, მოუხილადელი და ზიტოსანია.

„...მაგრამ, რა ვენათ? გუვი ვერ მოგვიშორებიათ თვიდან. ის ვარემოება, რომელმაც დაბადა ეს ახალი ცაზეთი, რომელმაც უფ. ბეს. დობობრძის და იღ. ჭავჭავაძის ,,აიძულა“, რომ ქართული ვაზეთის გამოცემისათვის ხელი მოეკიდნათ, ის ვარემოება სულ სხვას გვიჩინოვებებს უფრში, სულ სხვას გვეუხეობს, ცდილობს სულ სხვაში დაგვარწმუნოს.

„...თქვენც იცით, ეს ვარემოება. ბ. დობობრძის და ი. ჭავჭავაძის მხოლოდ მაშინ ვაუღვას გულში ახალი ცაზეთის გამოცემა, როდესაც ტყუილს, ე. ი. ,,დროე ბამ“ იმათ წინააღმდეგ სიტყვას თქმა გაბედა. მხოლოდ მასში, როდესაც, დროების“ ერთმა თანამომხრეობათან მს გაბედა იმათ მოქმედებაზე ცოტადეკი ეტყოს მე მოტანს. ამ ზირებმა წინადადება მისცეს ,,დროების“ ახლანდელ ზატრონებს, რომ თუ აკ. წერეთელსა და ნ. ნიკოლოძის გამოავადებთ რედაქციოდან და მათ ჩველად, უფ. ბეს. ჯავახიშვილს და დ. ჩხოტუას მიადებთ, მატერიალურ და სხვა ყოველგვარ დახმარებას მოკლადელო ჩვენსაში. და თუ არა... თუ არა, ჩვენს ახლანდელ ცაზეთს გამოვცემით!

„...რომელიმე ცაზეთი, რომ ამისთანა ვარემოებაში დაიბადება როგორ არ შეუვა კაცს გუვი, რომ ეს ცაზეთი მოუღვებოდა და ,,დატურატურას დროშის მუღვად და-

ჭერა“ ვერ იქნება? როგორ არ გაიფიქრეს საზოგადოება ბუნდში ამ აზრს, რომ ამ ვაკეთის ზოგა კერძო ანტი-რუსებისა და კერძო ზიანების სამსახურა ეჭება მსუღველოებაში?... (№ 64).

ამ გვართ, ნ. ნიკოლაძის და ს. მებხის წერილებიდან დღესათვის ცხადია ის, თუ რამ აძიულა თ. ილ. ჭავჭავაძე „ივერია“ დეფიუნდებია და ტურნანოსტი შექმნილიყო. მას დაქირდა ვაზეთი არა იმიტომ, რომ ის მწერალი იყო, არამედ იმიტომ, რომ ის ბანკის მართველი იყო. ახალ ორგანოს უნდა დაეცა ბანკი და ბანკირები მოწინააღმდეგეთაგან. „ივერია“ — ეს ბანკის დამატებაა, ის მისი განყოფილებაა, ბანკი „ივერიის“ წყაროა, ეს მისი ქონებრივი და გონებრივი მასაზროლებელია. „ივერია“ ბანკიდან ელის ბრძანებას; ბანკი „ივერიიდან“ ელის დახმარებას. ბანკი „ივერიის“ აძლევს ფულს, აძლევს ავრეთვე რედაქტორსაც, სამაგიეროთ „ივერია“ — ბანკს „აზრი“ უნდა მისცეს...

რაში მდგომარეობს ეს სანატრელი „აზრი“? 5. ჟორდანი

სსვად-სსვა ამბები.

„კვლის“ რედაქტორს, ქალ. ანასტასია წერეთლისას, 24 ამ თვის ჩაბარეს საბრალმძებელი ოქმი, სადაც წერია შემდეგ:

გასულ წელს, კვლის № 38 დაბეჭდილია კორექსიონდენცია სოფ. ასკანიდან (გურია), რომლის ავტორი მოუთხოვრებს რომ ამ სოფლის ნამდვილი მამასახლისი არის აქაური მწერალი, ის როგორც დღეგაფლას ისე ათამაშებს და ახტუნებს მამასახლისს. სამაგიეროთ თვით მწერალი მწერლურ ხრიკების შესწავლაში ძირელ შორს წავიდა და ცნობილ მოსე მწერალს გადააქარბა და მწერლის ახალი ტიპი შექმნა და ნინოშვილი რომ ცოცხალი იყოს ჩვენ ლიტერატურას ერთ ახალ თხზულებას შემდგინდა ამ სათაურით: „კარამან მწერალი“ და ს. ასკანის მწერლთა ნაყოფმა ყარამან ნინიძემ ამ კორექსიონდენციის გამო 2 დეკემბერს 1899 წ. თფილისის სასამართლო პალატაში შეიტანა საჩივარი, რომელშიაც ამბობს, რომ ის კორექსიონდენცია ეხება მის პატრონებას, კეთილ სახელს და ღირსებას და ითხოვს თანახმად კანონმდებლობის მე-1039 მუხლით „კვლის“ რედაქტორი იქმნას პასუხის გებაში მიცემულია,

ამ საბუთების ძალით ქალ. ანასტასია წერეთლისა მიცემულია თფილისის სამოსამართლო პალატის საპართალშია, ასეთია საბრალმძებელი ოქმი. ჩვენ ჩვენის მორთი ამას დადებენ, რომ ზემოთ მოსახსენებელი კორექსიონდენციის სასახლეა წერილი დაიბეჭდა „კვლის“ № 42, გასულს წელს. როგორც ჩანს ეს აღარ უქმარებია ნინიძეს...

„ივერია“ 24 ამ თვის აცხადებს: არალეგალური იძილებული შევიქნეთ სტამბა და აწევა ვაზეთისა ახალ წესზე დაეაყნოთ და სანამ ყოველ ამას მოვაწყობდით დროა საჭირო, ამიტომაც შემდეგი ნომერი გამოვა 29 თებერვალს. დაკლებულ ნომრებს შემდეგ შევამსებთ იმით, რომ ორმახათობითაც ვაზეთი გამოვა ვიდრე ნომრები შესრულდებოდეს.

თფილისის ქალაქის თავის მოადგილეთ არჩეულ იქმნა, გამგეობის წევრი თ. ა. მ. არლუთინსკი-დოლოგოროსკოვი.

გორის მაზრის თავად-აზნაურთა ჩვეულებრივმა კრებამ 20 თებერვალს, სხვათა შორის დაადგინა: იმუშაუდგამლოს მაზრაში ახალი გზების გაყვანის და ძველების შეკეთების შესახებ.

ორ კვირაზე მეტია, რაც ქუთაისის სათავად-აზნაურო სკოლის რევიზია წარმოებდა. რევიზორებათ „წერა-კითხ. საზოგ. გამგეობამ“ თფილისიდან დანიშნა ამავე გამგეობის წევრი ივ. ზურბიანი და მდივანი ალ. მიქაბერიძე. ამათ რევიზია უკვე დაუსრულებიათ და თავის მოხსენებას ამ დღეებში წარუდგენენ გამგეობას.

20 მარტს დანიშნულია ოზურგეთის თვითმართველობის რეზუნებულთა არჩევანი შობავალი ოახი წლისათვის. იმათ უნდა აირჩიონ ქალაქის თავი და მისი თანამეწე.

1 მარტისთვის დ. ზუგდიდში გაიხსნება „საერთოერთო კრედიტის საზოგადოება“.

ვაზ. „ქასის“ სიტყვით ის ეკონომიური კრიზისი, რომელიც კრედიტის სიძვირებმა ბაქოში გამოიწვია (ბევრი ფაბრიკები დაიკეტა და საქმეები შეჩერდა), ახლა თანდათან ისობა; დაკეტულ ქარხნებს ისევ ხსნა და ახალი სამრეწველო საქმეები ჩაღდება. ბევრმა მუშამ ისევ იშოვა ალაგი, მაგრამ ბევრიც უსაქმოთ არის.

ახალქალაქის მაზრის, მიწისძვრისაგან დაზარალებულ სოფლების ექიმთა განაწესეს ექიმი ივ. გომართელი.

ქართული თეატრის წლევანდელი სეზონი დასრულდა. უკანასკნელი წარმოდგენა იყო გასულ კვირას. წარმოდგინეს „სამშობლო“, რამაც ძალიან სუსტათ ჩაატარეს.

რედაქციამ მიიღო ახალი წიგნები: 1) დედამ, ზღაპარი ანდრესისა თარგმანი თ. სახოკაის, წიგნში ორი სურათია, სუფთათ არის გამოცემული და ღირს 8 კ. ეს ზღაპარი იყო დაბეჭდილი 1894 წელს „გუჯარლში“ და შემდეგ ვაზ. „ივერიაში“ გალექსილი ვ. ანაპოისაგან. 2) მანსატონში იმერული სცენები პრუხათ და ლექსათ დ. ს. მესხის, ეს წიგნაკი გამოცემულია ქუთაისში, შეიცავს 44 გვ. და ღირს 10 კ.

„კეკელი“ კორესპონდენციები

დ. აზურგეთი. როგორც ცახეთში ეთო მისხსენებულო გურიის საუკრო ამხანაგობის „შუამავლის“ წარმომადგენელთა წლიური კრება უნდა მომხდარიყო ნ თებერვალს, მაგრამ არ შედგა. ზეწმის ეს ჩვეულებათა გადაიქცევა მუონას, პირველ კრებაზე უმეტესობათა არ წყნება, სულ ერთათ, ხომ ვიცი რომ არ შედგება და მამ თავი რათ შევიწყოთო, ამბობს წევრი. შორიდან მისხსენებულთათა თაქმის ეველად პირველ კრებაზევე მოვიადგნ, მაგრამ მარტო ისინი ხომ კრებას ვერ შეადგენენ!

მეორე კრება კი დაიბნეული ეთო 18 თებერვალს და „შუამავლის“ კანტონათაში თხისინ ნახევარზე საკმაო წარმომადგენელთა დასწრებით და ნ. თავდგირიძის თამყდომარეობით გაიხსნა კრება.

პირველათ წაითხუღ ექმნა წლიური ანგარიში, სადახანჯ აღმოხნდა რომ ამხანაგობას მთუკათ, და კიდევ უფრო მეტს მოიკებდა რომ ძველი მმართველის, თავართქილასის, მიხეობით მოცემული ზარდაის კასწორებას არ დასწორებულად შესასწავლათ ჩვენი მოკება... ამხსე ბ. ო. რამიშვილმა თქვა: ახლად მმართველობას ანაბეთო ზარდაით გადაეცა ანგარიში, არამედ 3000 მხეთის მოკებით... ბ. კ. თავართქილასეც ამასვე ამბობდა და თან უხეება „ვეგრობის“ დასტამული ანგარიში, რომელიც ახლად მმართველს სრულად მიუღო. თუ არ გვჯრათთ, თქვა თავართქილასემ, ამოთრეით ვინც კინდათ, შვესწორათ ხელ-შეირთოდ, თუ რამე აღმედება, ცალკეობით. კარგახნის კამათს შემდეგ, ეს ადუა იმით გარკვევის, რომ მიადებულ ანგარიშით ნისიებო ურათ, ეს არ აკვიდითო და სხვა... ანგარიშის დასტამებას შემდეგ დიდი მსჯელობათ გამოიწვია ერთმა გარემოებამ, რომელსაც მალე გვაგვის საზოგადოებათ თეთი მმართველისკან ცახეთის საშუალებით. ამხსე კიდევ უფრო დადხნს იმის გადაწყვეტამ კასტანათ თუ რა ქანს და როგორ მოთქმეს ამხანაგობათ საქმიო მანქანის შესახებ, რომელსაც ჯერ-ჯერობით 200 მ. უზარდათ და უთველ წლიო კიდევ უფრო მეტი ზარდათ მოკლისო. ამ შემთხვევამ მხოლოთ ბ. რამიშვილი და კიდევ ორი საში პირი ადგა ერთ ზხრს: უმჯობისათ, ამბობდა ის, საქმიო მანქანის თავი დაუბნით და მამ მავერი უთველ წლებით რამდენიმე პრეტენტო გადაეცვათ და ამხანარო შეროვად ფულებით რამდენსამე წყობისდას შემდეგ, შედგება ტექნიკათა ფრად სასარგებლო, საშიგლი-შიგლი, და თეთი ამხანაგობისათვისაც სასახლო საქმიო გავაგუთთოთ, მკალდაით პრეტენზანათ, ტინდ კარგი სა-მეურნეო სასწავლებელი და სხვაო. მაგრამ უმრავლესობათ ეს წინადადება არ შეაწყნარა და ბოლოს გადაწყდა კიდევ მეორე საქსოვის გამართვა და დახმებით (პირველი ს. ღვამიშვითა).

ამას შემდეგ კითხვა აღძმრა დიუადენდის დროებების შესახებ. ზოგი ამბობდა. სულ ნუ არიებეთო, ზოგმა მო-

ითხვა და დროებებს 20 პრეტენტოთ, ზოგმა კიდევ უფრო და სხ. ბოლოს გადაწყდა 12 პრეტენტის დიუადენდით დროებება, აქედან სრული ზაის შქანებელს მთელის თორმეტი ამახი. ამას გარდა აწინდელი ზაის დირებულებათ 30 მ. დაადგინეს. თუმცა ბევრი ეხვეწნა გარეშე პირები 25 მ. კმარა, ბევრს სურს ამხანაგათ შემოსულად, მაგრამ ამათ. მთელი წლის განმავლობათა ძაღან ცოტა წვერი შეუქმნათ ამხანაგობას. ამათ შორის ერთი ანარეული გვარის თათარი გამორცხობა კრებაში, დარგანჯ მას 15 ზაი ევედა. ნუ გვიანდა, ბარცხო, მავით, დაიხსნა ორმახმამ და კათავდა. გავკანბირდებოთ და გვიოხხე ბ. შმართელს, თუ ამხანაგობის წინამსწავლობათ ანტრეტესებს, რატომ არ შედგინებობს ამხანაგობამ ბევრი წვერები შეიძინოს?.

რაც შეეკება რვეიხიის წვერებს, არ კმარა ამხანარ რვეიხობრათ. როცა ანგარიშის წაითხებას შემდეგ შეეკითხნ, რას იტკებოთ ამ ანგარიშზე, მართალია უთველიადვე თურათ, ერთმა ასე მოახსენა კრებას: მე ეს თრთ თუკა რაც გვაიბე რომ რვეიხობრი გუთთილვარ და ამ ხნის განმავლობათა ვადგენებოთ თავღურეს, მაგრამ ჩემი აზრით ეს არ კმარა, საჭიროათ ფუტკორათ ვიცილდე უთველიად. მეორედ განხებას: თუ რაც კარგობათა ნების მძღვედა და დრო შქონდა იმის და მიხედვით ვასრულებდი ჩემს მოკვლობასო და სხ. საჭიროათ რვეიხიის წვერებათ ამორეულ ექმნას უფრო მეტ დროის მქონე და ამხანაგობის საქმიებოთ დაანტრეტესებულად კარგი, რომ ეთველსამე მოქმედებას მმართველისათ თავღურეს ადგენებულეს და არა მხოლოთ ქადაღღზე ნახეინებ ციფერებს ქვეშ ხელს აწერდეს.

ასი კრების მოკლე ანგარიში. რაც შეეკება დაწერილებით ანგარიშებს, იქვლათ თეთი ამხანაგობის მმართველი გვანდობებს ცახეთის საშუალებით.

წვერთავანი.

ს. ურბანია (გორის მახრ). უწინდელ დროში, როდესაც იმანობათ ატკედობდა ქართულებს და რომელსამე ხალხს შუა, ქართველი სოფლები ბაეშების, ქალების და მოხრეტებულების ახანარათ რწობდენ ხოლამე. ახლაც სოფელი ურბანის სწორეთ ერთ-ერთ ამხანარ სოფელთაგანს წარმოადგენს. აჭურს ახლაც აღმობათ და ბევრს დატკეშობათ ანებობლად სოფლისათვის თავი დაუბნებოთ და წასულან, მხოლოთ ბრძოლის ევლზე კი არა—სამე-შაიხე, აწესებობისათვის საბრძოლველათ. ახლანდელი ელენკაცობის უმთავრესი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებათ ბევრი აჭურთი აჭურეკათ სოფელადან და უომისობათ მიმინებულად სოფელი უფრო მიუძინებათ და დაუღუძობათ. ამ სოფლის ეკონომიურმა მდგომარეობამ ახლად უფრო მჭიდროთ შეკავშირათ მისი ცხოვრება რეინის ტახთან. აჭურები თითქმის მთელი წლებით ანებებენ სოფელს თავს და რეინი ტახის სხვა და

საქართველოს
საზღვრის დაცვის
სამსახური

დეს, გახეთქს; ბატონო, მუქათ კი არ მიგზავნიან, ფულს ვამდგე, ერთ წითლანას წელაწამში, და თუ დასაბჭავი მასდა ძველი სმობოროა, ისევე ნაკრესელის ქადაგება გადამოგვქვას... კადისტრატეს დაუსრულებულს ამბავს, უოკულებანი ამბავს ვარნეკ, ოღონდ დასრულება კი მიუტანს. ეგელა ეს მთავრდება ვინცხ ვ. წ. უოფილას ამან, ის ხელახლა იწყებს ამ ძველ ამბავს და ამასვე ისე შორიდან, რომ ერთ წელაწამს მაინც ღადრ გაათავებს. ტყუილ-უმრავლოთ დავარეკე ერთი თუშანი, დაეილეზე გაცი...“

იმერული აზნაური.

ამაზე ის უნდა მოგახსენოთ, რომ ბ. ვ. წ. გასამტყუნარი არ არის. ის ბრძოლის დროს აქ არ უოფილას, როგორც ეს ერთ თავის „ქიბოტიტურ“ ფელტონში აღიარა, და ამიტომ ბრძოლის გათავების შემდეგ იწყებს ბრძოლას... რაც შეეხება „ივერიას“—ამის ისეთი ახირებული საქმე დამართა, რომ ამბიებისთვის ახლა ღადრ ცხელა, რადი მანს შემდეგედან:

„ბატონო მულო გვირიდან გვირამდე! მოგესხებებათ, რომ ეგელა დიდა ამბები ბულგარზე გამოიფინება სიღმე და მურე აქედან გადადის ხალხში. მე თითქმის მუღმივე წვერა ვარ თელიისის ბულგარის და ხშირათ ძალა უნებურათ სხვა-დასხვა ამბებს ვუყურებ. ზოგი ამათვინი სავაზუოთაც გამოგვება და გონებ ხანდისან თქვენ გახეთში ჩამოგვქვით. ამ ჟამათ ვაგზავნი თქვენ ამბავს:—წაიკითხე განცხადება? შეგვიტანს ერთი ბულგარული მულორეს.—ჰო, როგორ არა, ეს ერთი გვირავ სულ იმის საქმეში ვარ გართული, ვერა გაგვწერა, დამის გადგვე იმის ჟაფრს;—როგო, რა მიხეობათა კაცო, დიდა მარების ბრალი რომ არ არის?—რას მისხარობ, ქართველი კაცი უნდა ტირილდეს და შენ კი იცინი, —ხუმრობს იქით იქოს და; მაშინ ხომ არ გაფუჭებია გახეთს?—მაშინ კი არა, ის არ გინდა...—მაშ რა მოხდა?—გულზე გსქვები... კაცო, ვინა, არ იტყვი?—არა დირს მეთქი სთქმულათ...—ჰში მეთხელები რადან ამბობენ?—ას რა ვიცი, დღევ დიდათ შუა-ასხარი ამბივარე და სულ ეგელას სხე ჩამოტვირდათ, დანახრეზე ვერას ვიტყვით:—მაშ შუბასრელები გლოვობენ? ან ნამდვილი ზრგურეი... აქ უნებ შეწვიტეს ბასია.“

ბულგარული.

დაბნ, ზრგურესი ბერენიონია, ან კიდევე ერთხანია: „მ. ს. მე ეს ერთი ხანა „მოამბეს“ ვიწერ და ვეითხულომ, მარა არსოდეს ამდენი სისხურთო წერილები არ მინახავს შივ დაბეჭდილი, რამდენიც ახლა, ამ ორ უგანასენელ ხომერბია. მე მისრს დრო გამოშვებით ეს წერილები თუ მწერლები დავახსიათ თქვენ გახეთში. მხოლოდ ეს არის რომ ჩემი ძველი მუხს რადაც ფათე-რაცათ ისევე მომიფინდა და ურთი მხარეწილებს, ლექსათ, ლექსათით. მეც ხელთ ავიღე ჩემი კლავი, მუხს სტოლის თავზე შემთავა და მითხრა, გადაგვადლოთ უწინდელათ ჩვენ ცნობარებასო:

ღადრ განსივსი სილოვანი, ლექსები რომ შეგვარულა?— ის ცოდვილი თურმე ახლა ზუბლიცისტი გამოსულა!

ქუთაისის არჩევნები მაგის ბეღზე განიარხს: რა წერილიც გამოიხეხო,— დაბეჭდილი დანახს!

ღადრ იშობა სილოვანმა, თავის მუხსაც გაახარა:— ზროხით ნაწრ სტატეებში ბეგრი ლექსიც შეზარა!

ამისთანა „კანტონანდის“ ვერ მიუხედა რელიტორია, თორემ, ვიცი, იმის ლექსებს ეგემოდა, როგორც ქორი!..

„კანტონანდის“ ივერში უღაცს ნიჭით სავსე კორტაფისი, ისე უნებო რომ გვაწუქს ათიოდე ტენიოსი...“

ახლა ისიც ბრძოლამა. ისიც დრომას აფრიალებს... მას სულ ხელთ ატარებენ, ისე უფართ ჩვენში ქალებს!..

ეს ბრწინებულე ზუბლიცისტი სწორეთ, ძლიერ გვაიმედებს... სხარათო შეიქნება, გე რომ საქმეს მოაქმედებს:

მადლა მადლა იხედება, არ უტოლებს აზრის თავს, და მოღაწვის იღვალათ ბულგარინი დაუსხავს!..“

კიდევე ერთი ზუბლიცისტი შეზარულა „მოამბეში“, სკვინისსავით რომ დაფრინავს აქეთ-იქით კალმით ხელში.

„ივერიას“ მეთაურათ ითვლებოდა ერთ დროს დალი, მაშინ ბეგრ სისხლს უფუჭებდა მას წიქული „კაბიტალი“...“

ახლა გული აღარ ერის
კანტაღიან საბრძოლველათ...
და გამოდის, წყნ-მადლი,
წმინდა აზრის შქადაკულაო:

„...გულს თუ მოგვება სხანდევლო,
აჯამეთათ, გაკამწარს,
არ წამოგვდეს არავისანს,
შეც ჩაკალ ისევქვარა!...“

ეს რომ მითხრა ჩემმა მუხამ,
შემომხვდა გამიანს:
ძეგონი, ღმერთმა ეს მწერლები
მე და შენთვის გაანისა:

ეუმაჯათთ სახეხუნას
ვერ დაწერდი ასე მალე!...
—მაშ სიღოვანს გაუმარჯოს!..
დაღს და კიტას ვენაცვალე!..

„მოამბის“ მკითხველი.

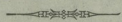
ნიგლინი-მრანსეპალის მკვი

როგორც უკანასკნელ ნომერში ვთქვით, ამის სს-
სწორი ერთიანთ ინგლისელთა მხარეს ვადაიწა. კრო-
ნიეს დატყვევების მოგვა ლუდსმიტის განთავისუფლებს
და ასე ორივე მხრით ინგლისელები თანდათან წინ მიიწე-
ვანს. ბურები უკან დაიწეს და ამ უამთ თავისი სამ-
ხედურების გამაგრებას შეუდანიებენ. ამ ერთ კვირას შე-
ტაკა ხდებოდა უფრო დასუსტების მხრით, ორანჟეს
სამხედურებთან. ამის შესახებ ახ რა ცნობები მოიტანა
დექამში:

22 თებერვალი: სტერესტრამი. ბურებმა გუშინ თავი
დაანებეს სტრამბურეს. - დორდრეხტო. გენერალმა ბრა-
ნანტმა დაამარცხა დღეს ბურები. მტერი ზარანახებითა
და ფურცანებით უკან იწეეს, ინგლისელები კვალში მის-
დევნენ. ამ ბრძოლაში ინგლისელთი მოულოდნელ კაცი;
წართავეს ბურებს ერთი სიმაგრე. ბურები მამცურათ აბრ-
წოდენ, მაგრამ ბოლოს იძულებული განდენ უკან დაე-
წათ თავისივე ზარანახებით. — 23 თებერვალს აუწყებან:
გენერალ ბრანანტის დევიზიამ ხელში ჩაიკადა ბურების
რამდენიმე ფურცანი; ამით შორის ერთი მარტინის თო-
ფებით იყო დატვირთული. — მთავარ სარდალი რამბერტს
აუწყება 23 თებერვალს: დაეკეთი მტრის ბახაკს, მდებ-
არეს მდინარე შოკრიდან 4 მილის სიშორეზე ჩრდი-
ლოეთისაკენ და 11 მილის სიშორეზე სისმერეთისაკენ.
ცხენოსანთა დავიზიამ მტრის მარტენსა ორთას მოუწრა,
რომელიც ახლა, შუადღისს, სრულიად უგუ იქნა და რო-
შელსაც ფეხდაფეხ მისდევს ცხენოსანთა ჯარი, ცხენო-
სანთა არტილერია და ახმედრებული ქვეითი ჯარი. ამ

დროს ქვეითი ჯარი გადიდა მდინარე შოკრიმდებრ
სახარას, სდაც ინგლისელთა მთავარი ბახაკი განთავს-
ბას. მისი მორე ტელეგრამა ამბობს: „დღე იყო ორივე
მარევე. ჩვენ სრულით ჯერეთ მტერი და იგი მიღლი
დაიწა უკან. მტერთა ზოხივას მკარნი იყო. ბრძოლაში
მისვლა ბურეს ვახარალებდა. ამისთავის გარს მოუწრა,
რაცა ერთობ განძებდა. ამ ბრძოლაში იბრძოდა მხო-
ლოდ ცხენოსანთა ჯარი. ჩვენ დავკარგეთ 50 კაციმდე.“
ამ კვართ, ორანჟეს მხრით ინგლისელები ძველ
მოსილობით მიადან წინ. რაც შეეხება, ლუდსმიტის
მხარეს, ახ რა ამბები მოვიდა: გელენზო, 20 თებერ-
ვალი. ინგლისელებმა ახდეს ერთობით სიმაგრე ზიტერს-
გილი, რომელსაც ბურები დიდის მხნეობით იცავდენ. ინგლი-
სელებმა შეიპყრეს 100 ტყვე: ტყვეთ არა სჯეროდათ,
რომ ერთნი დასებდა. ერთი მისი მატანის სამი ხა-
თის წინ თხრელებზე ცოლეთი იყვნენ თავის ქრებთან.
ორი მთავარი თხრელებზე იბოიუნეს, ერთი მოკლული, ხო-
ლო მორე მკერდში დაჭრილი, რომელიც დღეს კარდა-
ცვალაო. — 22 თებერვალი: რამბერტს აუწყება, რომ
ბუღერის სიტყვით, სტელის ზრთაყინა სრულით
დატოვებით ბურეს. მათ დატოვეს მხოლოდ რამდ-
ენიმე საკათმყოფო დაჭრილებით და აჯათმოაყვებით. —
24 თებერვალი: ლონდონის გაკითხვაში აუწყებან, ინ-
გლისის მწრაფი ცხენოსანი რაზმი შუადა ტრანსკა-
დაის სახედურებში ზუღუსთა ადგილების მხრით (აღმო-
სავლეთ ჩრდილოეთით). ბურების ერთი რაზმი დაამრ-
ცხეს.

ერთი სიტყვით, ინგლისის მხედრობა ორივე მხრით
აღუას არტემს მტერთა ქვეურებს.

ბ. ლ ა ლ ს.

ქაიხოს ჰკითხეს, ვინ გძოლს ყველაზე უფროგო,
ვინ და ვინც თავს მანასო—მიუღო მან. სწორეთ
ამ ქაიხოს აზვავ სკირთა ზოგ ჩვენ მწერლებს. მო-
გესხენებთ, რომ ამით, 16 იანვარს, განსვენებული
გ. წერეთლის საფლავზე, თავი დაბანეს. ეს, რა-
საკირველია, განსაკუთრებით „ივერიელი“ ემწე-
ვათ და კიდევ მოვლდენ ლობჯორეს: ერთი „ი-
ლატა“ ასე შეგვხობა, მეორე ისეთი, მარა თავის
დაცვა კი მინც უფრ მოახერხეს და ვერა. მხოლოთ
იმის თქმა კი მოასწრეს, რომ ამაზე შემდეგ მოვი-
ლაპარაკებთო და ვნა მუცელში ჩაუვარდათ. ამ
ენა გაკრიფლთ რილასი ლაპარაკი შეეძლოთ და
ხმაც ეამდინეს. მაგრამ, მეორე მხრით, მათი თავის
ბანის ნაშეფთ მოხვედრია „მოამბის“ მთავარმწი-
მელს ბ. ლალს და ამ წლის პირველ ნომერში კი-
დეც გამოილაშქრა, როგორ მკადრეთ შოლტეზიო!
ბ. ლალი სწორეთ მისწრება „ივერიისთვის“,
ძმა მისითვისო, შვიი დღისთვისო—ამაზე ნათქვამი.

„ივერია“ თავისი უხერხული მდგომარეობისაგან დაიხსნა მისმა კლიეკატმა, ბ. ლალიმა; სამაგიეროდ ღირსეულმა კლიენტმა ღირსეულ დაბეჭდვას გასაჩუქდნო. მიართვა, ასწია და ბ. ლალის „რჩეი“ სულ მთლათ ერთიანათ გადმობეჭდა და ბოლოს რალა-რალაყვიტ მიუმატა; აი რა ბიჭები ვართ ჩვენ და ჩვენი ლალია!

ლიახ, შესანიშნავი ვინემ ყოფილა ბ. ლალი! გელოდნებათ მისი ამბები: მას ეამსა შინა ის „ივერიაში“ ებრძოდა, „კაპიტალიზმს“, შემდეგ „ახალ მიმოხილვაში“ გამოცხარჩლა კაპიტალისტებს და ახლა „მოამბეში“ ისევ დაუწყია ბრძოლა... ესთან—ჯერ კარგათ მაინც არ იცის, უთუთო რორკ მოუხდება, ხან მარცხნივ და ხან მარჯვნივ. დღეს—დღესეულობით კი მიხანში „კვალის“ თანაშრომლები და მკითხველები ამოუღლია და დაპკრით მავათაო, ვიძახის. და მერე რატომ ასე ვაგვრის-ხებია ეს ბუმბერაზი? რატომ და როგორ გაუყდა და უკეთ ას რასაც ფიქრბაიით! არ ვაგვეცნოთ და ეს კი ნამდვილათ ასეა. ვიცო, „კვალის“ მკითხველი მისთანა ამბებს ჩვეული არ არის და არ დამიჯერებ; ამისთვის მეც ამოვიყურე ბ. ლალის „რჩეს“; მას ჯერ მოჰყავს ნ. ეორდანიას წერილის ბოლო ტრიქონები გ. წერეთლის შესახებ („კვალი“ № 4) და განავრძობს:

„შუტათ უხერხული (?) სიტყვა ბ. ჟორდანიასი თურქულსადაა mot-d'ordre (!) თუ, რომელად ზედადამოიკის ვარის ეკთ მისცა. უკანასკნელაშუტ საესკით დასრულეს დღეორა ზროგრამა და სსსეფალაზე შეჰმ-ჩქუნებელი (თქვენთვის, არა?) განკაში შეიქმნს. ერთმა გამოაცხადა—შე შენადეოიან (?) გ. წერეთლის წინა-დამდეგით, მეორემ დაჭკოთ ისინი, შესემე შერავლა ურულვა და წველა წარმოსთქვა და ასე crescendo მი-დღედა სკეჰე. სხან ერთმა ზიხადი არ წარმოსთქვა... მიკარს უხეიბას, უტეტკრასს და უსერცხასას მსეულად წარმოადგეს ცაცია“ (გვ. 79).

აი რა ამბები დატრიალებულ! ბ. ლალის აზრით, სიტყვის მთქმელთ დაუგმათ გ. წერეთლის ლიტერატურული მოწინააღმდეგენი და არა სხვა ვინმე. და მერე მართალია ეს? მადლობა ღმერთს, ყველა ეს სიტყვა (გარდა ერთისა, რომელიც სი-დიდის გამო სამგლოვიარო ნიშნებში ვერ მოათავსდა და ახლა სამგლოვიარო წიგნაკში იბეჭდება) დაბე-ჭდილი იყო და თუ მაინც ბ. ლალი თავისას ვაი-ძახის, მას ან არ წაუკითხავს და ისე მსჯელობს, და ან განძრახ ჟორბოს. იმ დღეს დაჭმეს—მხოლოთ პირად ამორჩემბა, ლანძღვა-თრვა და გულღვარ-ძლიანობა და არა ზოლები და აზრთა შეტყავება. ეს ქვეყანამ გაიგო და ნუ თუ ამ ამბავმა „მოამბის“ რედაქციამდის ვერ მიადწია. და მერე ვინ იყო პრე-

სის გათასირების დამგმობელი? ვინ და უმანერე-სათ დაბალი ხალხის წარმომადგენელი. აი რა წერილი მივიღეთ ჩვენ „ივერიაში“ (18 იანვრის) დაბეჭდილი წერილის საპასუხობთ ერთი მათგანიდან:

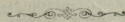
„... მე მაგალითად, ერთმა წარმომადგენელატაგანმა დასაღი ხალხისმ, ვთქვა სიტყვა და მოვისხენიე, მართა-ღია, ამ წლის „ივერიას“ ზიარულა სიშერა ზი-ხადით. ეს ჩემი წმინდა რწმენა იყო და არის. დახს, ათასჯერად ვაგვიმორე და ვაგვიმორე ჩემთან ერ-თათ ასა ათასი ქართველი მეუს ხალხი ზიარდს „ივე-რიას“ ზიარულ სიშერა დასტამულ საზიხად და ზიხად-დარბისადამ, სვადე ჩვენ საუკეთესო მოლაგწეების ამო-ღეს ლანძღვა-ვინება, დაეშავაეული და დაეცაწვეტიდა უშეკრბა“.

გალები ვასილი კირვალიძე.

აი, ბატონებო, როგორ გულს ეწვის ჩვენი პრესის გათასირება ქართველ მუშა-ხალხს და როცა ამას ის საჯაროდ, შემთხვევის დროს, ამბობს; ვა-მოდის ბ. ლალი და კომპ. და მას უხერხელ და უსირცხვილოდ უწოდებს! ხალხი თურმე უხერხეა იმიტომ, რომ გულწრფელია; ბ. ლალი კი ზნე მა-ღალია, იმიტომ, რომ გულჩახვეულია; ხალხი თურმე უსირცხვილოა, იმიტომ რომ უზრდელობას ებრძვის, ბ. ლალი კი სირცხვილის კაცია, იმიტომ რომ უზრდელობას იფარავს! ერთი სიტყვით, ბ. ლალს და ხალხს შორის დიდი უფსკრულია, ერთი მხრით დგას თვითონ ის თავისი კლიენტებით, მეორე მხრით კი ხალხი. და „კვალი“ სწორით ამაყობს იმით რომ ის არ დგას პრეველთა ბანკეთთ, ის ამაყობს იმით, რომ მან თქვა ის, რასაც ხალ-ხი გრძნობდა, რის თქმა მას სწავდა და 16 იან-ვარს კიდევც გამოთქვა. გრძნობა „კვალის“ თანა-შრომლებისა და ხალხისა ამ დღეს შეერთდა და ვიმეორებ, ამით ვამაყობთ ჩვენ.

დღე, იყოს თქვენი ზნეობა ფარისევლობა, თქვენი ტაქტიკა ზალანდარობის მფარველობა! მაგრამ დღე, ჩვენმა ხალხმა აღერე გაიგოს ეს აღერე შეიტყოს ვინ არის მისკენ და ვინ არის მისი წინა-აღმდეგი...

ახლა, ბ. ლალი, განავრძეთ ისევ ხალხთან ბრძოლა!

საშარტიშელუს მამონიშვილი მფრმამამიშა მისხრ-მეშე საშარტიშვი.

II. მ ც ხ ა გ რ ე ბ ი ა.

(ვაგრძელება*)

შედეგების მცხოვრებთა მოძრაობა. ვანეხილობთ ახ-ლა ამიერ-კავკასიის ქალაქების მცხოვრებთა მო-

* იხ. „კვალი“ № 8.

ძრობა საზოგადოთ და კერძოთ უმთავრეს ქალაქებში. ახალი დროის ერთ უმთავრეს დამახასიეთებელ მოკლენას შეადგენს ქალაქების მცხოვრებთა მომეტებული ზრდა სოფლის მცხოვრებთა ზრდასთან შედარებით. რას წარმოადგენენ ამ მხრით ამიერკავკასიის ქალაქები? მეცხრამეტე საუკუნის დამდევს ამიერ-კავკასიაში ჩვენ ვხედავთ ცოტადღნი დანსხვავებით იმავე ქალაქებს, რომლებიც დღესაც არსებობენ. უმთავრესი იმათგანი არიან: თფილისი, ბაქო, ვანჯა, ქუთაისი, ბათომი, ერევანი, ალექსანდროპოლი, ნუბი, შუშაბა, ახალციხე, სიღნაღი, თელავი, გორი და სხვ. მაგრამ ამასი მომეტებული ნაწილი მეცხრამეტე საუკუნის დასაწყისში მხოლოდ ქალაქის სიხელს ატარებდა. მაშინდელი ქალაქები მოკლებული იყვნენ არა თუ მრწველობას, არამედ უმეტეს შემთხვევაში აღენ-მიცემობასაც. ქალაქის ცხოვრება დიდი არაფრით განსხვავდებოდა სოფლის ცხოვრებისაგან. საშუუხაროთ, ამიერ-კავკასიის ქალაქების ისტორია ჯერ კიდევ ნამდვილი terra incognita არის—სრულყოფილ ლეგნობი სავანი: ჩვენ არა თუ არ ვიცით იმათი საზოგადოებრივი დაწყობილება, არამედ მეცხრამეტე საუკუნის მეორე ნახევრამდის არა გვაქვს ცოტათ თუ ბევრათ სარწმუნო ცნობებით იმათ მცხოვრებთა რაოდენობაზე. ვიცით მხოლოდ, რომ მეცხრამეტე საუკუნის დამდევს ითვლებოდა:

- თფილისში (1803 წ.)—20,000¹⁾ სული
- ბაქოში (1809 წ.)—5,007²⁾ —
- ბანჯაში (1804 წ.)—4939³⁾ —
- ამას ვარდა: ვადაშდელ წოდებთა რიცხვი იყო 1806 წელს: ⁴⁾
- თელავში — 1258 სული
- სიღნაღში—1346 —
- გორში — 1144 —
- ანანაურში— 308 —

მხოლოდ 1835 წლიდან შეგვიძლია ცოტათ თუ ბევრათ უფრო დაახლოვებით გავითვალწინოთ ამიერ-კავკასიის ქალაქების მცხოვრებთა მოძრობა. აი ცხრილი ამიერ-კავკასიის ქალაქების მცხოვრებთა მოძრობისა, დაყოფილი გუბერნიებთ.

გუბერნიების სახელები.	წ ლ ე ბ ი			
	1835	1865	1886	1897
თფილისის ⁵⁾	42,370	107,775	131,183	218,242
ქუთაისის ⁶⁾	15,800	29,305	52,626	88,500
ბაქოსი .	—	97,808	139,652	168,566
ერევნის .	—	45,728	57,594	83,332
დანჯის ⁷⁾	—	—	72,994	83,557
დალესტნის	—	24,483	20,599	33,035
ყარსის) .	—	—	8,825	25,983
სულ	—	305,099	483,473	701,215

ეს ცხრილი აი რას გვეუბნება: უკანასკნელი 32 წლის განმავლობაში (1865—1897) ამიერ-კავკასიის ქალაქების მცხოვრებთა რიცხვი 305099 სულიდან ავიდა 701,215 სულამდე, ე. ი. ვაღიდა 129,72⁰/₀; მაშინ როცა იმავე ხნის განმავლობაში ამიერ-კავკასიის მცხოვრებთა საერთო რიცხვი 3.115,164 ავიდა 5.461,911, ე. ი. მოიმატა 75,33⁰/₀. მაშასადამე ქალაქების ასეთი ზრდა იქიდან აიხსნება, რომ ამ უკანასკნელ ხანებში სოფლის ხალხი სულ უფრო-და-უფრო ეტანება ქალაქებს. რომ კიდევ უფრო ნათლად წარმოვივლინოთ ჩვენი ქალაქების მცხოვრებთა მატება, ამითი პროცენტული ზრდა შევეუფაროთ მცხოვრებთა საერთო ზრდას:

- 1865—1897 წლებში ამიერ-კავკასიის მცხოვრებთ უმატათ 75,33⁰/₀ ამასთანავე:
- 1865—1886 წ. მოუმატათ 50,38⁰/₀; წლიურათ 2,44⁰/₀;
- 1886—1897 წ. — 16,29⁰/₀; წლიურათ 1,50⁰/₀;
- ამავე ხანებში ამიერ-კავკასიის ქალაქების მცხოვრებთ უმატათ 129,72⁰/₀ ამასთანავე:
- 1865—1886 წ. მოუმატათ 57,05⁰/₀; წლიურათ 2,17⁰/₀;
- 1886—1897 წ. მოუმატათ 45,40⁰/₀; წლიურათ 4,12⁰/₀;

ამნაირათ, 1865—1886 წლებში ქალაქების მცხოვრებთა რიცხვს მოუმატათ 6,46⁰/₀ მეტი და 1886—1897 წ.წ. კი 28,81⁰/₀ მეტი, ვინც მცხოვრებთა საერთო რიცხვს ამავე ხანებში. ვგრობს რუსეთის ქალაქებთან შედარებით ამიერ-კავკასიის ქალაქებს უმატათ 26,70⁰/₀ მეტი, რადგანაც იქ 1885—1897 წ., ე. ი. 12 წლის განმავლობაში, ქალაქების მცხოვრებთა რიცხვს მოუმატათ მხოლოდ 18,7⁰/₀⁹⁾. ეს ამბავი აშკარათ მოწმობს იმას, რომ

¹⁾ Акты, etc., т. II, стр. 1046. ჩვენ აქ მოგვეყვას ეს ციფრი. თუმცა იგი სავსეოდ მოგანინა, და აი რათა: 1806 წლის აღწერით თფილისში დაახლოვდ წოდებთა რიცხვი შეადგენდა სულ 10.324 (Акты, т. III, стр. 714). ამასში ხელისწილები და ვაჭრები 3921, დანარჩენი სხვა და სხვა კატეგორიის გლეხები. 1811 წლის აღწერით ამავე წოდებთა რიცხვი თფილისში კიდევ ნაკლებია ნახევრები, სახელად 8137 სული (Акты, т. V, стр. 199). ასეა თუ ისე, ის კი აშკარაა, რომ თავისუფალ წოდებთა რიცხვი არას შემთხვევაში იზღერ არ იქნებოდა, რაც ვადაშდელსა, და სწორეთ ამიტომ, ტექსტში მოკვანილ ციფრს 1806 წლისთვის ჩვენ ვადაშდებულათ ვფიქრობ.

²⁾ Акты, etc., т. IV, გვ. 81—2.

³⁾ Акты, etc., т. II, გვ. 599—600.

⁴⁾ Ibid. т. III, გვ. 714.

⁵⁾ 1886 წლამდის ვანიჯით, აქას შემდეგ ზიქათლით.

⁶⁾ 1865 წლიდან სომხეთი და 1886 წლიდან ბათომის ოლქით.

⁷⁾ განხვის გუბერნიათ ცალკეთ დამფრენდა მხოლოდ 1868 წ. (19 თებერვას); იგი შედგენილ იქნა თფილისის და ბაქოს გუბერნიების ნაწილებისაგან.

⁸⁾ ყარსის გუბერნია შემოუერთდა ამიერ-კავკასიას მხოლოდ 1878 წელს.

⁹⁾ გაზ. Рус. Вѣдом. 1898 г. № 60.

ცხოვრება ჩვენ ქალაქებში, მეტადრე ამ უკანასკნელ ხანებში, მომეტებული სიჩქარით იზრდება და ფართო სარბიჭლის ღებულობას. ამასვე გვიმტკიცებს აგრეთვე ქალაქების მცხოვრებთა პროცენტული მონაწილეობა ამიერ-კავკასიის მცხოვრებთა საერთო რაოდენობაში უკანასკნელ 32 წლის განმავლობაში. ამიერ-კავკასიის ქალაქების მცხოვრებთა რაოდენობა შეადგენდა მცხოვრებთა საერთო რიცხვთან შედარებით:

1865 წელს	9,47 ⁰ / ₁₀₀
1886 —	10,32 —
1897 —	12,83 —

მაშასადამე ქალაქების მცხოვრებთა რაოდენობას ამიერ-კავკასიაში უმატია როგორც აბსოლუტურადაც, ისე შედარებითაც: 1865 წელს იმათი რიცხვით შეადგენდა 9,47⁰/₁₀₀ მცხოვრებთა საერთო რიცხვისას, 1897 წელს კი 12,83⁰/₁₀₀ ანუ 3,36⁰/₁₀₀ მეტს. ამ მხრით ამიერ-კავკასიამ თითქმის გაუსწრო ფერაპის რუსეთს, სიდაც 1897 წელს ქალაქების მცხოვრებნი შეადგენდნენ 12,5⁰/₁₀₀ მცხოვრებთა საერთო რიცხვისას.

ახლა გავზინჯათ ქალაქების მცხოვრებთა მობრალბა კერძოდ, ე. ი. ზოგიერთ უმთავრეს ქალაქებში.

ქალაქების სახელები.	წ ლ ე ბ ი			
	1835	1865	1886	1897
თფილისი	25,290 ¹⁰⁾	67,770	78,445 ¹¹⁾	160,645
ბაქო	—	14,715	86,611	112,253
განჯა	16,200	15,081	20,294	33,090
ქუთაისი	2000	11,807 ¹²⁾	22,643	32,492
ერევანი	—	14,070	14,738	29,033
ბათუმი	—	—	14,803	28,512
ალექსანდრ.	—	16,814	24,230	32,018
ახალციხე	13,000	11,617	16,116	15,387
ნუხი	—	—	25,899	24,811
შემახა	—	—	22,139	20,008
შუშა	—	—	26,806	25,656
ყუბლი	—	—	13,917	15,346
ყარსი	—	—	3,939	20,891
ფოთი	—	1039	4,709	7,666
სოხუმში ¹³⁾	—	1612	412	7,809

¹⁰⁾ О. Евцикій. Стат. Оп. etc., გვ. 145.

¹¹⁾ ეს რიცხვი მიღებულია 1886 წლის აწერით, მაგ. რამ იგი შარალად არ არის, რადგანაც ჯერ კიდევ 1876 წელს თფილისის მცხოვრებთა რიცხვი აღივსა ჯარბით, შევირღებლთ და არისტრატეობით 104,924 სულამდის. მეორე მხრით 1891 წელს თფილისში უკვე 145,731 მცხოვრებნი იყო, რაც კიდევ უფრო ამტყუნებს 1886 წლის ცხვენას.

¹²⁾ Сбор. Стат. Свѣд. о Кавказѣ, т. I, 1869 г. ამ წყაროში მოყვანილია ქუთაისზე ორ გვირს ცნობას: ერთი ამბობს, რომ 1864 წ. ქუთაისში ცხოვრობდა 4340 სული,

ამ ცხრილიდან ჩვენ ვხედავთ, რომ ოცდამეათე წლის წინეთ ამიერ-კავკასიაში ერთი ქალაქი არ იყო ასი ათასი მცხოვრებით, დღეს კი ასეთი ქალაქი ორია: თფილისი და ბაქო. სამოცდა ორი წლის განმავლობაში (1835—1897) თფილისში მცხოვრებნი ექვსჯერ გამრავლდნენ, ე. ი. მოიმატეს 535,21⁰/₁₀₀. ბაქოს ზრდა კიდევ უფრო მაშინვე ოცდა ოთრმეტი წლის განმავლობაში (1865—1897) იგი გადიდა 71²/₂ჯერ, ე. ი. მოიმატა 664,2⁰/₁₀₀, არა ნაკლებ თვალსაჩინოა ქუთაისის ზრდაც. მეცხრამეტე საუკუნის დასაწყისის ის უფრო სოფელი იყო, ვინემ ქალაქი. 1835 წელს იქ 2000 სული ძლივს ითვლებოდა, 1897 წელს კი ეს რიცხვი ავიდა 32,492, ე. ი. 16-ჯერ მეტი გახდა; მაშასადამე, 62 წლის განმავლობაში მოიმატა 1524,6⁰/₁₀₀. შესანიშნავია აგრეთვე ერევნის და ბათუმის ზრდა: პირველმა თერამეტი წლის განმავლობაში (1886—1897) მოიმატა 97⁰/₁₀₀, მეორემ იმავე ხანებში 92,61⁰/₁₀₀, ანუ თითქმის ორჯერ მეტი გახდნენ. მეტი ყურადღების ღირსია ყარსი. 1886 წ. იქ მხოლოდ 3939 მცხოვრებნი იყო, თერამეტ წელს შემდეგ, ე. ი. 1897 წელს 20,891, ე. ი. მეტი 430⁰/₁₀₀¹⁴⁾. რა თქმა უნდა, ყველა ქალაქები არ იზრდებიან ასეთი სიჩქარით, მაგ., განჯამ 62 წლის განმავლობაში მხოლოდ 104,2⁰/₁₀₀ მოიმატა. მეორე მხრით არიან ისეთი ქალაქებიც, რომლებშიაც მცხოვრებთა რიცხვი ამ უკანასკნელ ხანებში შეესაძლებათ კლებულობს. ასეთებია, მაგ., ნუხი, შემახა, შუშა და ახალციხე. უკანასკნელი თერამეტი წლის განმავლობაში (1886—1897) პირველმა იკლო 4,18⁰/₁₀₀, მეორემ—9,6⁰/₁₀₀, მესამემ—4,22⁰/₁₀₀ და მეოთხემ—4,5⁰/₁₀₀.

ამ განხილვისაგან ჩვენ ის დასკვნა უნდა გამოვიყვანოთ, რომ საზოგადოათ უფრო იზრდებიან და მატულობენ დასავლეთ ამიერ-კავკასიის ქალაქები, ე. ი. ისინი, რომლებიც გაშენებულია საქართველოში. ამ დასკვნამდის მიყვართ იმ გარე-

ხოლო თუ შევრთვს დავემყარეთ. 1865 წელს ქუთაისში 11,807 მცხოვრებნი იყო. ჩვენ ვლბულობთ ამ უკანასკნელ ციფრს.

¹³⁾ საინტერესოა რამდენიმე პატარა ქალაქების ზრდაც

სახელები.	წ ლ ე ბ ი			
	1835	1865	1886	1897
გორი	3,000	5,054	7,243	10,457
თელავი	2,680	7,240	11,214	11,810
სიღნაღი	3,500	9,687	10,604	8,998
დუშეთი	1,700	2,525	2,027	4,456
ახალქალაქი	—	2,260	4,308	5,443
ოზურგეთი	300	700	1,472	4,694

¹⁴⁾ ცხადია, რომ ყარსის ასეთი გასაოცარი ზრდა ჯარების გამარჯვლებას უნდა მიეწეროს, თორემ სხვა მართი ეს უცვლად შეუძლებელი იქნებოდა ისეთი მიგრაციული ადგილისთვის, როგორიც ყარსია, რომელიც არ არის არც სააღმზრდე და არც სამრეწველო პუნქტი.

მოგებას, რომ ყველა ელემენტებთან შედარებით ქართველების რიცხვი უფრო მატულობს ქალაქებში. სამწუხაროთ ამ საგნის შესახებ მხოლოდ თფილისზე გვაქვს უფრო დაწვრილებითი ცნობები.

თფილისში აყენებ:

	1835 წ.	1865 წ.	1876 წ.	1891 წ.
რუსები	—	12,462	19,574	36,113
ქართველები	4,217	14,878	21,623	38,357
სომხები	18,820 ¹⁴⁾	28,488	37,308	55,553

მაშასადამე მცხოვრებთა საერთო რიცხვთან შედარებით შეადგენდნენ:

	1835	1865	1876	1891
რუსები	—	18,30%	21,85%	24,78%
ქართველები	16,67%	21,85%	24,14%	26,32%
სომხები	74,41%	41,85%	41,64%	38,12%

აქედან ჩვენ ვხედავთ, რომ თფილისის ზრდაში ყველაზე დიდი მონაწილეობა ქართველ ხალხს მიუღია: თფილისში 1835 წელს 4217 ქართველი მცხოვრები იყო, ხოლო 1891 წელს კი 38,357, ე. ი. 56 წლის განმავლობაში ქართველების რიცხვს თფილისში მოუმატია 809,28⁰/₀, მაშინ როცა ამავე ხნის განმავლობაში სომხებს მოუმატათ მხოლოდ 195,18⁰/₀, ე. ი. ქართველებზე 614,30⁰/₀ ნაკლები. იმავე დროს ქართველების პროცენტული მონაწილეობაც თფილისში თანდათან მატულობს: 1835 წელს ქართველები შეადგენდნენ 16,67⁰/₀ თფილისის მცხოვრებთა საერთო რიცხვისას, 1891 წელს კი 26,32⁰/₀; მაშინ როცა სომხები 74,41⁰/₀ 1835 წელს ჩამოხდნენ 38,12⁰/₀ 1891 წელს. ე. ი. ქართველების პროცენტული მონაწილეობა თფილისში გადიდა შეედარებით 9,65⁰/₀, მაშინ როცა სომხებმა შეედარებით დანარჩენ ელემენტებთან იკლეს 36,29⁰/₀. თუ ეს ასე მოხდა თფილისში, სადაც ქართველების გავრავლება თავიდანვე კუდ პირობებში იყო ჩაყენებული, რადგანაც უცხო ელემენტები მას ყველაზე უფრო ეტანებოდა და დღესაც ეტანება,¹⁵⁾ დღილი წარმოსადგენია, რომ საქართველოს დანარჩენ ქალაქების ზრდაში თითქმის მხოლოდ ქართველობა ღებულობდა და იღებს მონაწილეობას. მაშასადამე რამდენათ წინა საუკუნოებში ქართველობა გაურბოდა ქალაქებს,¹⁶⁾ ვაჭრობა-აღებ-მიცემობას და

მრწველობას, იმდენათ მეცხრამეტე საუკუნის განმავლობაში იგი სულ უფრო-და-უფრო დაეწაფა ქალაქების ცხოვრებას, იწყა გზის გაკაფვა თანამედროვე საადრე-მიცემა და სამრეწველო სარბიელზე. შეიღო თანამედროვე განათლების კარი და იქ საპატიო ადგილი დაიჭირა ამიერ-კავკასიაში დასახლებულ ერთა შორის.

ფ. მახარაძე
(შემდეგი იქნება)

ჩვენი სიტყვა გამშული ლიტერატურა 1899 წელს.

(დასასრული) *)

მეტო საგულისხმიერო იყო „ველი“-ში ია ეკალაძის „ტყეში“! ამ პატარა სურათში პოეტმა გამოხატა ცხოვრების მიოელი ფილოსოფია, ყველის ფიქრი და გრძნობანი, რომლებიც უფროსან ადამიანს მოხვენებას არ აძლევენ, სულსა და გულს უხუთავენ. პოეტს უნდა, რომ ქვეყნათ მეფობადეს სიმშვიდე, ძმობა, ერთობა, მაგრამ ადამიანთა შორის ის ვერც ერთს ამას ვერ ხედავს: ყოველი ადამიანი თავისთვის ზრუნავს, მარტო საკუთარი ბედნიერების მიხსრუნავს და გზაზე ვინც უნდა შეხედეს, არ დაზოგავს, არ დაინდობს. თუ მისი კეთილდღეობისათვის საჭირო ვახდა სხვისი დაღუპვა, არ ვაიტანს, დაღუპავს. ძალ-მომტრობა, უსამართლობა, სუსტის დაჩავგრა, აი რას ხედავს პოეტი ადამიანთა საზოგადოებაში. აისთანა ადამიანი თითქოს უნდა ეზოზღებოდეს პოეტს, მაგრამ არა, — ძმობა-ერთობის მოტრფიადეს, ქვეყნიური უსამართლობით დატანჯულს ზიზი, სისუღვილი არ შეუძლია: მისი ბუნება ყველასადმი სიბრაღულს ითხოვს. პოეტი გაურბის ადამიანთა საზოგადოებას; მას უნდა ტყეში, მცენარეთა, მხეცთა და ფირიველთა შორის მიიქც ჰპოვოს ის, რასაც ტყუილთა ეძებდა ადამიანთა შორის, მაგრამ თურმე ყველგან, მთელს ბუნებაში, მხოლოდ გამწვავებული ბრძოლა ყოფილა არსებობისათვის, გაუტანლობა, ძალმომტრობა, უსამართლობა. პოეტი ვერსად ჰპოებს ნუგეშს, „თავისუფალთ ნათესაყუდარს“, მაგრამ ის მიიკ და ირტებს გულს: „ბრძოლვე მარადო, ცუბ-

¹⁴⁾ 1835 წლის ცნობები ჩვენ ამოღებული გვაქვს ბ. ვეეკის წიგნიდან. დიუბუას ცნობებით კი 1834 წელს თფილისში 17,834 სომხები იყო.

¹⁵⁾ სომხებს ვარდა უცხო ელემენტების რიცხვმა თფილისში 15 წლის განმავლობაში (1876—1891 წ.) 128⁰/₀ მოიმატა.

¹⁶⁾ ჩვენ ვიცი, რომ 1835 წელს თფილისში 4217 ქართველი იყო (16,67⁰/₀ საერთო რიცხვისა), მეცხრამეტე საუკუნის პირველ წლებში კი ბევრათ ამაზე ნაკლები იყო ქარ-

თველების რიცხვი. რაც შეეხება დანარჩენ ქალაქებს, მაგ., ახალციხეს, გორს, იმაში თითქმის სულ სომხობა იყო (იხ. Dubois de-Montperreux. Voyage autour du Caucase, t. II, p. 263). და შედეგე რაც შეეხება ქუთაისს მეოცე წლებში იქ 1500 მცხოვრები ძლივს იყო; ამაში 800 მარტო ურია იყო, შემდეგ სომხობა და მხოლოდ სულ მცირე ნაწილი იბერლობა (Gamba. Voyage, etc. t. I, p. 170).

*) იხ. „ველი“ № 7.

ნება ის თავის-თავს: „ან ვაჟ-კაცურათ გაიტანე სვე ბოლომდინის, ან შენ ადგილთ, შენ გულის თქმით გაუხილ მსხვერპლათაჲ“. ასეთია დედა-აზრი ამ პატარა სურათისა. ია ვკალაძეს ნაწერებში სვედა და სატირა ერთათ არის შეზავებული, მას მგრძნობიარე გული აქვს, შეუძლია, ამხილოს ჩვენ საზოგადოებას მისი ნაკლულევენება და იმით ჩვენ წაშლელ-ლომას ხელი შეუწყოს. ხოლო ერთი ნაკლი უნდა აიცილოს თავიდან: მას უჟვარი უტრიროვკა და თავისი იდეის გასამართლებლათ ფაქტებისა და პირების ცალ მხრივით დახატვა. ტენდენციის წინააღმდეგი ჩვენ სრულიად არა ვართ; პირიქით ჩვენი აზრით ყოველ ნაწარმოებში ნათლათ უნდა გამოვსვეცივდე დედა აზრი. ხოლო დედა აზრი დამყარებული უნდა იყოს ცხოვრების სინამდვილეზე; როდესაც მწერალი იდეის გასამართლებლათ ფაქტებსა და პირებს ცალ-მხრივით ხატავს და ბევრ ელემენტებს მალავს, ამით ის ამახინჯებს სინამდვილეს და თავის იდეას სუსტ ნიადაგზე აფუძნებს, სიძლიერეს და ნდობას უკარგავს მკითხველის თვალში. აი მხოლოთ ამგვარი ტენდენცია არის პოეზიაში გასაკიცხი. ია ვკალაძეს კი ასეთი ნაკლი ემჩნევა და უნდა მოიცილოს.

სიტყვა კაზმული ლიტერატურით წარსულ წელს ძალიან მდიდარი იყო „მოამბე“. მოამბის ერთი ღირსება იმაში მდგომარეობს, რომ უტოც ტომთა ლიტერატურიდან ძალიან ბევრს თარგმნის, მაგრამ უფრო გარჩევით რომ თარგმნიდეს, მეტ სარგებლობას მოკლავდა ჩვენ საზოგადოებას; მაგ.—ის ხშირათ აცნობს მკითხველებს ისეთ მწერლებს, რომლებსაც ჩვენში კი არა ფერობაშიაც დიდათ არ აფასებენ. ისეთ მწერლებს კი, რომლებსაც ყველგან ღირსეული სახელი აქვსთ მოპოებული, ნაკლებათ თარგმნის,—მაგრამ თარგმანების შესახებ სხვა დროს.

მელანიას „ნავარდობა“-ს დიდი სიხარულით მიეცებეთ, მაგრამ მოლოდინი არ გავვიმართლდა: „ზნელის“ დამწერს მეტი მოვთხოვებოდა. ვარდა იმისა რომ თვით მოთხრობა უფრო ვრცელ კორეზონადეკას წარმოადგენს, ვიდრე ხელოვნურ ნაწარმოებს, ზომიერება სრულებით არ არის დაკუთვლი შივი, ნაწილებს შუა ძალიან სუსტი კავშირია. ავტორს გამოჰყავს სხვა და სხვა პირები, მოგვიყვება მათ ბიოგრაფიას, დაბადებიდან მოკიდებული სიკვდილამდე და, როცა საიქიოს ვაისტუმრებს, ვაოცებული რჩებით და არ გეხმისთ, რისთვის ვაგუცნოთ ისინი ავტორმა. მავალითათა ანათის, მიხას, ჯიდაშვილებს, სანდროს არავითარი მნიშვნელობა არა აქვსთ მოთხრობაში, მთელი პირველი ნაწილი სრულიად უმნიშვნელოა და მეტი. მოთხრობის

უმთავრეს გმირს, „აღალოს“, ავტორი ისეც გავსჯის, რომა მოკლეთ, რომ მთელი პირველი ნაწილი არ დაწერა, მით უმეტეს რომ აღალოს მოქმედება მეორე ნაწილიდან იწყება. სანამ რომელიმე პირს გავვაცნობდეს ავტორი, ბაბუისა და მამის ცხოვრებასა და თავ ვადასავალს დაწვრილებით მოგვიყვება. მართალია მემკვიდრეობა ადამიანის ხასიათში ბევრ რასმე ხსნის, მაგრამ აქედან ხომ ის არ გამოდის, რომ მწერალმა ყოველი მომქმედი პირის აღწერა ადამიდან დაიწყოს? მარტო ყაზარ ყარამანჩის ამბავი ერთ მოთხრობას შეადგენს. რისთვის ილაპარაკა ამდენი ავტორმა ყაზარზე? იმიტომ რომ ყაზარას ქალს, სათინკას, ალალო ირავს? ამგვარი საბუთით თუ იხელმძღვანელო მწერალმა, თქვენი მტერი: მის მოთხრობას დამთავრება არ ეღირსება,—ზოგ მომქმედ პირს ცოლი ეყოლება, ზოგს ნათელი, ზოგს მეგობარი, და სუუველას ისტორიას თუ მოგვიყვა მწერალი, მამები და ბაბუებიც ზედ მიაყლო, სხვა რომ არა იყოსრა ქალდღი შეგვიყვება, და მკითხველის მოთმინებას თუნდა თქვენი ქირი წაუღია. აი სწორეთ ამიტომ გამოვიდა „ნავარდობა“ იმდენათ გაქიანურებული, თორემ ავტორის მიერ აღებული თემა ერთ პატარა მოთხრობას სრულიად ეყოლოდა. იყო დრო, როცა ამგვარი თემა ჯერ ახალი იყო ჩვენში, და ამიტომ მკითხველის ყურადღებებსაც იზიდავდა. საზოგადოებრივი მნიშვნელობაჲ კჲქონდა.—მაგრამ ხომ მოგეხსენებათ: „ოდეს ტურფა გაიადფეს, აღარ ღირდეს არცა ჩირათო“. გ. ერისთავს აქეთ ამგვარი თემა ბრალიანისა და უბრალოს საჩინდრიკოა შეიქნა და ნუ თუ მთელ ნახევარ საუკუნის განმავლობაში ამ აღარ დაძებდა ან ევლარ შეიგნო ის მკითხველმა? ჩვენი არისტოკრატრა რომ ღარიბდება და მისი ქონების გვარიანი ნაწილი სომხის ბურჯუაზიის ხელში გადადის, ეს დიდი ხანია ყველამ იცის, მაგრამ საქმე მიზეზის გამოორკვევა არის. ყურადღების ღირსი ღდეს მხოლოთ ეს მიზეზია და არა მისი ძახილი: სომხები ქართველებს ყელვადყვნო. მელანიას კი ამ მიზეზის გამოორკვევისათვის ყურთ არ უთხოვებია და ჩვენ თვალწინ კახეთის თავადობას სომხებს აფექქენიეებს. რატომ აფექქენიენებს თავს ჩვენი თავადობა? რა ატანს მას ძალას? ასეთ კითხვებზე მელანია არავითარ პასუხს არ იძლევა, თითქოს სომხები რომ არ განენილიყვნენ, ჩვენი თავადობა ქონების არ გაფლანგავდა? ვინ ამბობს,—ფრიად კლასიციზია სომხეთა ჩარჩები-სა და სირაჯების სხვა და სხვა უპატონისრა მოქმედება, მაგრამ სომხის მავიერ რა ტომის ვაჲრობაც უნდა ყოველიყო, ჩვენი თავადობა მიანც შევაქმვედა თავის საცხოვრებელს. ამის მიზეზი თვით

დღევანდელი ცხოვრების პირობებია და არა სომხის ბუნება; სომხობა მხოლოდ უბრალო იარაღი იყო და არის ცხოვრების ხელში. ყოველივე ეს „ნაფარდობა“-ში უბრალოდაც არ არის გამოჩეკული. ამხელა მოთხრობის ჯერ დაწერა და მერე წაკითხვა მხოლოდ იმიტომ, რომ გაიგო, როგორ ვადრის ჩვენი არისტოკრატიის ცხოვრება სომეხთა ვაჭრების ხელში, დღეს უმაქნისო დროს დაეარვათ მიგვიანია.

ეს მეორე წელიწადია. მოამბეში იბეჭდება ს. მგალობლიშვილის ვრცელი მოთხრობა, მაგრამ სამწუხაროდ რედაქციამ ძალიან გამოიზოგა და მოთხრობის მესამე ნაწილი მესამე წელიწადში გადაიტანა. ამიტომ ვეცდებით, მკითხველს მაშინ დავანახოთ ამ მოთხრობის დირსება-ნაკლულევენება, როცა ის დამთავრდება.

ამით ვთავაზობ წარსული წლის სიტყვა კაზმული ლიტერატურის განხილვას.

ივ. გომართელი.

რედაქტორ.—გამომცემელი ან. თ.—წერეთლის.

„**ქ ვ ა ლ ი**“

№ II

გამოვიდა და დაურთვდა ეკვალ ხელის-
მოძწერლებს.

თფილისის ძალაქის გამოცემა ამით ახსნადებს, რომ მის თანადასწრებით, შუადღის 12 საათზე, 29 თებერვალს, დანიშნულია ვაჭრობა, რომლითაც გაიცემა იჯარით გაცემება მილისა, არსებულ მილიდან, ვორონკოვის ძველთან, ნაბერევის და სემენოვის ქუჩებზე-მდინარე მტკვრამდე, სიგრძით 157 საყენამდე, 4600 მანეთისა. მილის გაცემება შეიძლება ნაწილ-ნაწილათაც, არა ნაკლებ 50 საყენისა. ვისაც სურს მონაწილეობა მიიღოს ვაჭრობაში შეუძლიან განიხილოს დაწერილებითი პირობები გამგეობის ამშენებელ განყოფილებაში, ყოველ დღე, კვირა-უქმებებს გარდა, დილის 9 საათიდან ნაშუადღევს 2 საათამდე.

ქაეთაისის საუბრითივეთო კაბილინის სპეციალური მისი გამოცემა

ზატეისი ცემით განაცხადებს, რომ ამ მარტის ოდეს ჩქეს სდადამის შუად საათზე, დანიშნულია ამ საზოგადოების წევრთა სხვაგვარად კრება.

ამ კრების განსრულებით დანიშნულია შემდეგი საქმეები:

1) განხილვა და დამტკიცება ანკარისის საზოგადოების დაკრებიტზე წარსულის 1899 წლის განმარტობაში და დამტკიცება მონაგების განაწილებისა.

2) დანიშნა რიგის და ზომის ამ განსმრუტოლსათვის, რომელიც უნდა მიეცეს მმართველობაში თანამდებობის ზნათა.

3) განხილვა და დამტკიცება სარეთ-ადრინცის 1900 წლისთვის.

4) მოხსენება გამგეობის საზოგადოების ახალ შემოსახე და მახე დანახარჯის აღრიცხვა.

და 5) რჩევა წესდების თანახმად გამომავალი მაგეორის: ორი რჩევის დებუტატის, გამგეობის დირექტორის და აგრეთვე სარეგულირო კომისიის წევრების და ამ უკანასკნელთა კანდიდატების და სხვა თანამდებობის ზნათა, თუ რომ ეს საჭირო აღმოჩნდა.

როგორც წერილები, ისე ვეჭვობებთა უნდა მიუყვადეს საზოგადოების გამგეობას კრებადის სმამ დღის წიხთ.

სამოლიციტო, სამეცნიერო და სალიტერატურო ნახატი-ბიანი გამეოთ

„**ქ ვ ა ლ ი**“

გამოვა 1900 წელსაც ყოველ კვირაში ერთხელ ერთიდან სამ თანახმადე

ნიკაპე პროზარით —**ოგოგოც 1899 წელს.**

რედაქციისაგან: ახალა წელადან „გვლას“ მიემატება პროზარმაის ეკვალ განყოფილეკეობა, რისთვისაც მუდგა მუდმაგ თანამშრომელთა წრე.

გაცეოთა წადურათ დინს გუტეზაგულათ 7 მანეთათ, ხლო გუტეზაგულათ 8 მან. ნახეკირი წლით გუტეზაგულათ 3 მან. 50 კაპ.; გუტეზაგულათ 4 მან. სამი თვით გუტეზაგულათ 2 მანეთ.; გუტეზაგულათ 2 მ. 50 კ. თათა ნომეოთა სამ შუარათ, ხელის მოძწერლებს წლის ფული შეუტლიათ ნაწილ-ნაწილათ გამოცეზაგულათ.

ხელის მოწერა მიადება თფილისში „წერა-კათესის საზოგადოების კანცელარიაში“ (*Даровная у.п. ბ. ვ.მ. ბანკი № 101*) და თვით „გვლის“ რედაქციაში არტლეკრაის ქუჩა, № 5, კონსუსის ახლო.

ფოსტის ადრესი: *Тифлисс Редакция „КВАЛИ“*